

**OTEVŘENÝ
PŘÍSTUP
K VĚDECKÝM
INFORMACÍM
V RÁMCOVÉM
PROGRAMU
HORIZONT
2020**

TECHNOLOGICKÉ
CENTRUM AV ČR

Otevřený přístup k vědeckým informacím je postup, jak vědecké informace, které můžeme rozdělit na publikace a výzkumná data, zpřístupnit vědecké komunitě, ale i široké veřejnosti zdarma prostřednictvím internetu. V pravidlech rámcového programu Horizont 2020 (H2020) jsou zakotveny povinnosti příjemců grantů ve vztahu k otevřenému přístupu v čl. 43 odst. 2 nařízení Evropského parlamentu a Rady 1290/2013, kterým se stanoví pravidla pro účast a šíření výsledků programu „Horizont 2020 – rámcový program pro výzkum a inovace 2014–2020 „**Pravidla účasti**“ a podrobně jsou práva a povinnosti příjemců grantů upravena v **čl. 29 modelové grantové dohody** nazvaném Šíření výsledků – otevřený přístup – zviditelnění financování EU.

OTEVŘENÝ PŘÍSTUP K VĚDECKÝM PUBLIKACÍM

Zajistit otevřený přístup k recenzovaným článkům pojednávajícím o výsledcích vzniklých v projektu financovaného z H2020 je pro příjemce grantů povinností. Na ostatní typy publikací, jako jsou monografie, konferenční příspěvky či tzv. šedá literatura, se ustanovení nevztahuje. Je však dobrou praxí, pokud jsou i tyto výstupy zpřístupňovány v režimu otevřeného přístupu.

Pro dodržení pravidel týkajících se otevřeného přístupu k vědeckým informacím je nutné dodržet následující postup:

- **1. Uložit v repozitáři** elektronicky čitelnou kopii článku ve verzi po recenzním řízení (tzv. **postprint**) nebo ve vydavatelské verzi (tedy verzi, která je otištěna ve vědeckém časopise).
 - Tuto povinnost musí příjemce grantu splnit nejpozději **v době publikace článku**.
 - Výběr repozitáře je zcela na vůli příjemce. Nesmí však jít např. jen o internetovou stránku projektu. Příjemce může využít institucionální repozitář, pokud jeho instituce repozitářem disponuje. V opačném případě si může vybrat vyhovující repozitář prostřednictvím služeb ROAR (<http://roar.eprints.org/>) či DOAR (<http://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/>). Je možné také využít repozitáře Zenodo (<https://zenodo.org/>).
 - **POZOR – uložit neznamená zpřístupnit**. Příjemce má možnost zpřístupnění článku v režimu otevřeného přístupu odložit o tzv. dobu embarga (viz níže).
- **2. Usilovat o uložení dat** nutných k validaci výsledků popsaných v recenzovaném článku
 - V době uložení článku by mělo v ideálním případě dojít také k uložení výzkumných dat, na nichž se článek zakládá.

- Jde o tzv. ustanovení **best effort** a jeho nedodržení není nijak sankcionováno.

3. Zajistit otevřený přístup k recenzovanému článku
 - Po publikaci článku ve vědeckém časopise a jeho uložení v repozitáři musí příjemce zajistit samotný otevřený přístup. To může udělat dvěma cestami, které se liší podle typu časopisu, ve kterém publikuje:

ZELENÁ CESTA

- V případě, že příjemce publikuje v klasickém časopise, který je financován prostřednictvím předplatného, využije tzv. zelené cesty.
- Po publikování článku v časopise si sám příjemce zajistí zpřístupnění článku z repozitáře, kam článek uložil, a zajistí otevřený přístup k článku.
- Ke zpřístupnění článku může dojít až po uplynutí tzv. doby embarga – jedná se o dobu, která uplyne od chvíle publikace článku v časopise po jeho zpřístupnění v repozitáři. Tuto dobu určuje vydavatel časopisu a zajišťuje si tak exkluzivitu – po **dobu embarga** se k článku dostanou jen předplatitelé.
- Doba embarga pro projekty financované z H2020 nesmí být delší než **6 měsíců** pro přírodní vědy a **12 měsíců** pro humanitní a společenské vědy.
- Příjemce si musí zvolit takový časopis, jehož licenční podmínky jsou v souladu s pravidly H2020.

- Pro ověření licenčních podmínek slouží služba **SHERPA/RoMEO** (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php>)
- Pro zpřístupnění článku v režimu otevřeného přístupu je doporučeno využít veřejných licencí **Creative Commons** (<https://creativecommons.org/>). Je možné využít šesti různých licencí, které se liší mírou, již omezují další nakládání s článkem.

ZLATÁ CESTA

- Příjemce může publikovat přímo v tzv. **otevřeném časopise**, tedy časopise, který nevybírání předplatné, ale vydané články jsou rovnou v režimu otevřeného přístupu pod některou z **Creative Commons** licencí (tuto licenci zpravidla vybírá sám vydavatel a je uvedena v licenčních podmínkách příslušného časopisu).
- Vhodný časopis je možné vybírat na internetové stránce **DOAJ** (<https://doaj.org/>).
- Otevřené časopisy ve většině případů za publikování vybírají poplatek **article processing charge (APC)**. Ten může dosahovat značné výše v řádu jednotek tisíc USD či EUR. Tento poplatek je **uznatelným nákladem** projektu. V případě, že chce příjemce publikovat v tomto typu časopisu, je nutné naplánovat příslušnou částku do rozpočtu projektu.
- Některé časopisy financované z předplatného umožňují autorům zaplatit APC a zpřístupnit jejich článek v režimu otevřeného přístupu. Jedná se pak o tzv. **hybridní časopisy**. Pro splnění podmínek H2020 je možné je využít.
- I v případě využití zlaté cesty je nutné **zpřístupnit článek z repozitáře**.

- ↗ 4. Zajistit otevřený přístup k bibliografickým **metadatům**.
- K článku musí být v repozitáři připojena bibliografická metadata, která jej učiní jasně identifikovatelným a spojí jej s příslušným projektem.
 - Bibliografická metadata musí být ve standardním formátu a obsahovat tyto údaje:
 - výrazy [„Evropská unie (EU)“ a „Horizont 2020“][„Euratom“ a „program Euratomu pro výzkum a odbornou přípravu pro období 2014–2018“]
 - název akce, zkratku a číslo grantu,
 - datum zveřejnění, případně délku trvání embarga,
 - trvalý identifikátor (nejčastěji **DOI**).

OTEVŘENÝ PŘÍSTUP K VÝZKUMNÝM DATŮM

Ve formě pilotního programu se v pravidlech H2020 objevuje otevřený přístup k výzkumným datům. Otevřený přístup k výzkumným datům není pro příjemce povinný. Pokud nechtějí svá data poskytovat v režimu otevřeného přístupu, je nutné v projektovém návrhu učinit tzv. opt-out. Opt-out žadatele nijak neznevýhodní při hodnocení projektového návrhu. Opt-out je možné učinit z následujících důvodů:

- Ochrana projektových výsledků
- Povinnosti týkající se zachování důvěrnosti
- Povinnosti týkající se bezpečnosti

- Ochrana osobních údajů
- Zpřístupnění výzkumných dat generovaných v projektu by ohrozilo dosažení hlavního cíle projektu
- Žádná výzkumná data
- Existuje jiný oprávněný důvod pro „opt-out“

I v případě, že příjemce opt-out neučinil, není jeho povinností zpřístupňovat všechna výzkumná data. Evropská komise charakterizuje svůj přístup heslem „Tak otevřené, jak je možné, tak uzavřené, jak je nutné.“

V případě účasti v pilotním programu otevřeného přístupu k výzkumným datům je nutné dodržet následující postup:

1. Uložit data v **repozitáři**.

- Stejně jako v případě publikací je výběr repozitáře na preferencích příjemce. Pokud má institucionální repozitář, může jej využít. V opačném případě může vhodný repozitář najít prostřednictvím služby **re3data** (<https://www.re3data.org/>) nebo využít opět Zenodo (<https://zenodo.org/>).

2. Zpřístupnit data v režimu **otevřeného přístupu**.

- Příjemce musí umožnit všem **vytěžování, reprodukci, využívání a šíření** výzkumných dat.
- K zajištění právní jistoty pro uživatele dat doporučuje komise použít licenci Creative Commons Attribution 4.0 (**CC-BY 4.0**), která zajistí licencování dat i zvláštních práv pořizovatele databáze.

3. Zpřístupnit příslušná **metadata**.

- Podobně jako v případě publikací, je nutné k datům připojit metadata, která je jasným způsobem spojí s příslušným projektem a zajistí jejich jednoduchou vyhledatelnost.

4. Poskytnout informace o **nástrojích** (resp. samotné nástroje) sloužící ke zpracování dat.

- Aby mohli uživatelé s daty dále pracovat, je nutné upřesnit, v jakých nástrojích byla data zpracována či je přímo poskytnout. Jedná se o software, který je nutné využít k další práci s daty.

DATA MANAGEMENT

S otevřeným přístupem k výzkumným datům také souvisí data management. Evropská komise se snaží, aby příjemci dbali řádného data managementu a nemohlo se jim stát, že o nějaká data přijdou nebo se k nim dostane nepovolaná osoba. V data managementu se uplatňuje tzv. **FAIR** princip. Podle něj by data měla být:

- **F**indable (Dohledatelná)
- **A**ccessible (Přístupná)
- **I**nteroperable (Interoperabilní)
- **R**eusable (Znovu použitelná)

Pro projekty, které se účastní pilotního programu otevřeného přístupu k výzkumným datům, je navíc nutné odevzdávat při reportingu tzv. **Data Management Plan** (DMP), kde je uveden životní cyklus dat. Jedná se o dokument, kde příjemce popíše:

- Zacházení s daty v průběhu a po konci projektu
- Jaká data budou sbírána, zpracována, generována
- Jaká metodologie a standardy budou aplikovány
- Jestli budou data sdílena v režimu otevřeného přístupu
- Jak budou data uchovávána a archivována

První verzi DMP očekává Evropská komise po šesti měsících trvání projektu. Další verze by měly následovat v průběhu řešení projektu.

K vypracování DMP je možné využít službu **DMPonline** (<https://dmponline.dcc.ac.uk/>).

UZNATELNÉ NÁKLADY

Se zpřístupňováním dat v režimu otevřeného přístupu se pojí zvýšené náklady na osoby, které se práci s daty budou věnovat. Tyto náklady jsou v rámci projektu uznatelné, proto je nutné si je naplánovat do rozpočtu. Jedná se např. o práci na:

- Třídění a organizaci dat
- Dokumentaci
- Archivaci
- Anonymizaci
- Čištění dat
- Přípravu na sdílení
- Digitalizaci